

María Nieves Tapia de Basílico. / Fundadora i directora del Centre Latinoamericà d'Aprenentatge i Servei

«El que aprenem a l'aula hem de ser capaços d'aplicar-ho al servei de la comunitat»

Tapia afirma que si els continguts que s'estudien a l'escola només tenen com a finalitat l'obtenció d'un títol, els joves que han de portar les regnes en un futur immediat difícilment seran solidaris i participatius per canviar la realitat del seu país

M. M. GURGUÍ

● Què hem d'entendre per educació ciutadana?

— «Normalment els pares pensem que una bona escola és un lloc on un aprèn molta llengua, ciència, anglès, informàtica... Donem per fet que també volem que els nens siguin bons, que en el futur es puguin valdre per si mateixos a la feina; que perquè funcioni la democràcia és necessari que els ciutadans participem... Però totes aquestes coses que suposem a vegades estan al currículum de l'escola i d'altres no, perquè pensem que són cosa de tots i acaba passant que no acaben sent de ningú. Aquests són els camps on la família i l'escola hem de compartir les responsabilitats de formar els futurs adults. Si no planegem bé les coses, però, tot plegat quedarà en un no-res. Ens els últims anys ha crescut la preocupació—compartida per moltes famílies i el sistema educatiu— sobre com s'ha de fer per educar la mainada en aquells valors que abans es deia que estaven en el programa ocult de les escoles. Fa cent anys se suposava que els nens havien de saber coses òbvies, com ara tractar amb respecte les persones grans. A mesura que aquests supòsits no escrits s'han començat a modificar o a qüestionar han desaparegut totalment. A quasi tots els països del món està escrit que una de les missions del sistema educatiu és educar els futurs ciutadans en la participació democràtica, responsable... però això no vol dir que totes aquestes coses hagin entrat en la vida real de l'escola. Els nens no aprenen valors del que diem, sinó del que ens veuen fer i del que els permetem que ells practiquin. Per exemple, a l'Argentina, fa anys, jo feia classes a secundària d'una assignatura que es deia formació ètica i ciutadana. El que passava és que ho ensenyava quan hi havia el govern militar, cosa que feia que allò fos un gran exercici de ciència-ficció; els alumnes i jo sabíem que parlàvem de teories que

QUI ÉS?

—María Nieves Tapia de Basílico coordina el Programa Nacional de Educación Solidaria del Ministeri d'Educació de l'Argentina. Promou projectes i experiències d'aprenentatge servei (AS) en escoles i centres d'educació superior del país. Aquestes experiències sorgeixen de les necessitats sentides per la comunitat, ajuden a millorar la vida de moltes persones i permeten que nois i noies aprenguin sobre qüestions diverses, a més de formar-se com a persones i ciutadans compromesos amb la comunitat. Tapia (Buenos Aires, 1957) és docent de formació i té una experiència de més de quinze anys en educació secundària, terciària i universitària. Des d'Educació ha impulsat diverses polítiques educatives que han permès el reconeixement i impuls de l'AP. És fundadora i directora acadèmica del Centre Latinoamericà d'Aprenentatge i Servei Solidari i representa l'Amèrica del Sud en la comissió directa de la International Association for National Youth Service. Una de les seves obres principals sobre AP és *La solidaridad como pedagogía*

María Nieves Tapia, en una visita que va fer a Barcelona fa un parell de mesos. /ANDREU PUIG.

no tenien res a veure amb la vida real. Les grans nocions de justícia, participació, drets humans són coses teòriques que com a molt serveixen per tenir un debat a l'aula però no garanteixen que

després fem res. Si volem formar ciutadans participatius, demòcrates, que siguin bones persones, hem de ser capaços de trobar la didàctica: sabem què hem d'ensenyar però no com hem de fer-ho.»

— Es tendeix més a ensenyar què s'entén per ser un bon ciutadà que no pas com s'ha de fer per arribar a ser-ne.

— «Exactament. És com si els professors d'educació física

diguessin: «El tema d'avui és el futbol. Ara, callats i asseguts em dibuixeu un gol.» Ningú aprèn a jugar a futbol d'aquesta manera, oi? Doncs nosaltres pretenem que els alumnes aprenguin la democràcia, que és una cosa pràctica, callats i asseguts a l'aula. Així com avui no concebem una escola sense una pati on els nanos puguin jugar –i fa dos-cents anys no era així–, ara estem explorant com es treu els nens al camp de joc de la democràcia. Ningú aprèn a participar si no participa. El que els pedagogs anomenem aprenentatge servei té a veure amb això: si el que s'aprèn a l'aula no sabem com aplicar-ho al servei de la pròpia comunitat, aquest aprenentatge només ens servirà per tenir un diploma, però no per ser ciutadans.»

— **Com apliquem aquests conceptes en una escola?**

— «Citaré un exemple que és comú a l'Argentina i a països com Espanya. Tenim molts adults que estan a l'atur i que no es poden reincorporar al mercat de treball perquè no dominen les noves tecnologies; en canvi, als nens i als joves els és consubstancial. A Buenos Aires, un grup de voluntaris fan classe d'informàtica a adults desocupats. Pels estudiants, això fa que posin els seus coneixements a disposició d'altres persones, i per als adults significa un ajut molt important, perquè molts no es poden pagar cursos. Els estudiants van fer un seguiment estadístic dels seus exalumnes i un setanta per cent d'aquests adults van aconseguir feina en un marc com el d'Argentina; això és molt! Aquesta experiència demostra com funciona l'aprenentatge servei: per ensenyar informàtica a una altra persona has de dominar molt la matèria i has de saber comunicar-la, però a més has de posar en joc coneixements de llenguatge, de comunicació... Després d'aquesta experiència els mestres ens vam adonar que l'actitud dels estudiants havia canviat. Fins i tot es va donar el cas del típic alumne de setze anys que sempre seu a la darrera fila que ens va dir que amb aquesta experiència s'havia adonat de la dificultat que té ser mestre, perquè ell s'havia trobat que els adults no entenien com funcionaven els ordinadors i els havia hagut d'explicar vint vegades les coses abans no les van apren-

dre; des d'aquell dia ens respecta més. Hi ha altres escoles on els alumnes grans fan tasques de suport als més petits a l'hora de fer els deures, o d'altres que fan programes de reforestació. I també tenim projectes meravellosos, com ara el d'una escola que va fer tot un estudi científic per demostrar a uns veïns que l'aigua que bevien contenia arsènic i que s'havia de fer una planta potabilitzadora; van sortir a la televisió i al final van aconseguir que es fes la planta. Tenim escoles agropecuàries que estan ensenyant a nens que viuen en zones rurals molt aïllades tècniques d'hivernacle perquè aprenguin a cultivar verdures en llocs molt àrids, amb climes extrems. Tenim escoles tècniques on en lloc de fer maquetes per ensenyar-les als pares en la festa de final de curs dissenyen cadires de rodes i aparells ortopèdics per a discapacitats que no tenen recursos o per a d'altres que necessiten coses molt específiques que no hi ha al mercat. En trobaríem exemples a Alemanya, Anglaterra, Xile, l'Argentina, Mèxic, Singapur...»

— **Per tant, no és una mena d'educació que només es trobi a Amèrica del Sud.**

— «Segur que molts educadors llegiran aquests exemples i pensaran que ells fan coses similars. De fet, un especialista va dir que aquesta és l'única reforma educativa que neix de baix a dalt, i que els primers de saber com funciona són els educadors. Neix de la pràctica, independentment que hi hagi una metodologia i una teoria pedagògica al darrere que es diu aprenentatge servei. Les primeres formulacions teòriques es van fer els anys seixanta en universitats nord-americanes; després s'ha anat expandint i adquirint forma segons el context cultural respectiu. Evidentment els projectes sorgits a l'Amèrica llatina són força diferents dels dels Estats Units. Els nord-americans estudien sobre la condició de la pobresa i després van tres setmanes a repartir sopa als sense sostre; en canvi, els nostres projectes sorgeixen de les necessitats de la societat, duren com a mínim un any i apunten a necessitats molt bàsiques de la població, coses que en un país com Espanya estan solucionades per l'Estat. Amb tot, també hi ha projectes que són molt generals però que l'aprenen-

•
«*Ens els últims anys ha crescut la preocupació –compartida per moltes famílies i el sistema educatiu– sobre com s'ha de fer per educar la mainada en aquells valors que abans es deia que estaven en el programa ocult de les escoles. Facent anys se suposava que els nens havien de saber coses òbvies, com ara tractar amb respecte les persones grans*»

•
«*Ningú aprèn a participar si no participa. El que els pedagogs anomenem aprenentatge servei té a veure amb això: si el que s'aprèn a l'aula no sabem com aplicar-ho al servei de la pròpia comunitat, aquest aprenentatge només ens servirà per tenir un diploma, però no per ser ciutadans*»

tatge servei atén millor que l'Estat, perquè un govern no farà un seguiment tan personalitzat, afectiu, com nosaltres podem fer d'un estudiant. A l'Argentina, ara hi fem un programa mixt amb el Ministeri, amb voluntaris que són estudiants universitaris i mestres, que es diu *Aprendre ensenyant*. Oferim a estudiants del darrer curs de magisteri que facin d'acompanyants o tutors d'adolescents que estan en situació de vulnerabilitat social i educativa. Durant tot l'any el tutor acompanya un grup d'una desena de nens i s'hi involucra per resoldre els problemes escolars. Hem aconseguit que aquests nens continuïn al col·legi i hem fet descendir l'abandonament escolar d'un 40 o 50% a un 10 o 15%. Per als futurs educadors aquesta tasca és interessantíssima i influeix sobre la seva formació professional molt més profundament que les pràctiques formals davant d'una aula. Molts alumnes ens van dir que es van adonar que s'ha de tenir molta varietat de recursos didàctics per aconseguir que una persona que està en situació de risc social se senti acompanyada. Si es posen prou recursos, prou acompanyaments, tothom pot aprendre.»

— **La clau és confiar en les potencialitats de l'alumne?**

— «Hem acabat una investigació sobre 6.000 casos d'aprenentatge servei a l'Argentina que ens ha portat sorpreses. Ens pensàvem que aquesta metodologia només l'aplicaria un cert tipus d'escola, però hem vist que hi ha escoles grans i petites, riques i pobres, privades i estatals. No hi ha un perfil clar de centre; tothom ho pot fer. En canvi, totes tenien en comú que els educadors van creure que els alumnes ho podien fer. Hi ha un discurs molt instal·lat que diu que els nens i els adolescents que estan a l'escola són fills dels burgesos de la generació del 68, que han crescut sentint que els pares eren militants i compromesos, i no com els joves d'avui. La realitat és força matisada. Als joves no els atrapen els grans discursos polítics, però si els dones l'oportunitat de fer una cosa concreta són militants d'una perseverança que potser no teníem els anys setanta. Són una generació silenciosa i invisible però molt, molt compromesa amb la societat.»

A Espanya i Catalunya

● **Hi ha experiències a Catalunya i a Espanya, però potser els referents es van a buscar a fora...**

— «He de dir que la metodologia és relativament nova a Espanya. La Universitat de Barcelona fa només uns tres anys que ha començat a fer investigacions sistemàtiques sobre aquest tema i a introduir-lo en la formació de futurs educadors. Malgrat tot, el que ha començat a estudiar la Universitat de Barcelona és detectar on s'estan donant ja aquestes experiències d'educació i servei a la comunitat que es produeixen tant en comunitats educatives com en associacions juvenils, perquè ja hem dit que ja hi ha col·lectius que hi treballen. Hi ha un esplai als afores de Barcelona on joves de l'organització estan ensenyant informàtica a gent del barri, i és la mateixa experiència a la qual ens referim al principi de l'entrevista. Potser la societat del benestar ha fet invisible, ha disminuït, una cultura de la solidaritat que està molt en les arrels del poble espanyol i dels llatinoamericans. Sempre m'ha agradat molt la imatge de la sardana, perquè té a veure amb una manera de fer les coses que és molt diferent de la cultura individualista que de manera secular tenen altres cultures. Estic convençuda que quan garbelles una mica aquesta cultura més solidària apareix. També és veritat que a l'Argentina la solidaritat s'imposa com l'única manera de tirar endavant per lluitar contra la crisi dels darrers anys, per això és tan visible, i ho és menys en un país on la societat del benestar està més assentada. Amb tot, els diners no garanteixen que no hi hagi avis que visquin sols, que no hi hagi canalla marginada, immigrants exclusos... Fins i tot la més rica de les societats necessita mantenir vius mecanismes solidaris. Són un imperatiu ètic que ens permet a tots viure amb la mateixa dignitat. Cada vegada és més necessari que aquests valors estiguin en l'educació dels joves. Si no hi ha un sentit ètic, podem tenir bons alumnes amb bones notes que desemboquin en una catàstrofe.»